

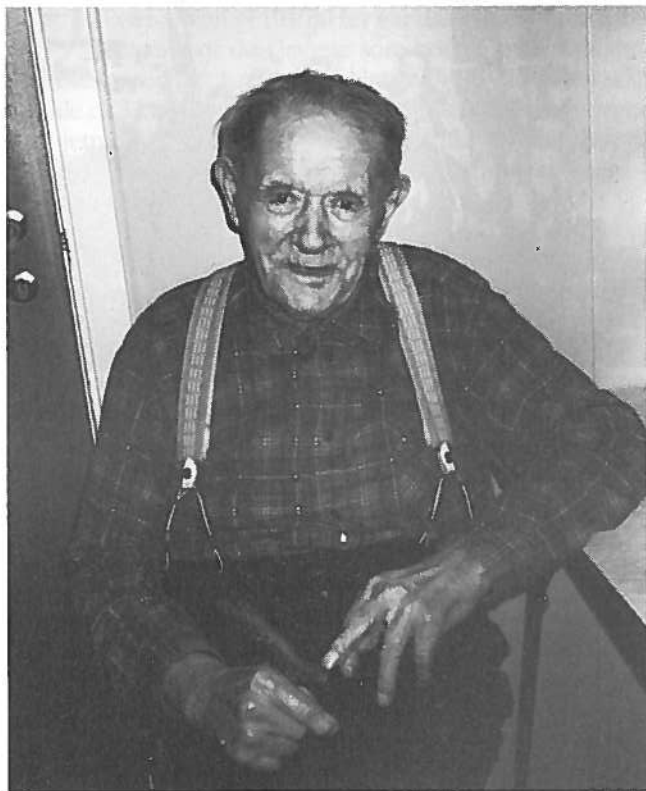
Fire generasjoner på skolebenken i Nordreisa

Tekst/foto: Bente Imerslund

Peder, Eilif, Willy og Iris kan fortelle mye om skolen i Nordreisa de siste hundre år. De utgjør fire generasjoner i en finskøttet nordreisefamilie. I sitt møte med skolen har de opplevd det å være finsktalende/finskøttet på høyst forskjellige måter.

Det var sjøsamene som først slo seg ned i bygda. Senere kom de finsktalende, fra både svensk og finsk Lappland. Spesielt i forrige århundre kom det mange av dem. De bosatte seg i Reisdalen. Gamle folk i Nordreisa sier at der det vokste furuskog, der møtte man finlendere. Ved den nakne steinstranda ved havet bodde sjøsamene og i de store fine husene bodde norske storfolk. I en oversikt fra skoledirektøren i 1899 heter det at av 80 familier som hadde barn i skolen i Nordreisa, var det bare 15 med norsk som dagligspråk.

Eldstemann i den finskøttede familien er Peder Jakobsen Bergmo, på finsk kalt Moilasen Pekka. Peders far Jaakko Moilanen ble født i Puolanka øst for Oulu i 1859. For å slippe unna hungersnøden slet han seg som unggutt på ski til Vesisaari - Vadsø, i forrige århundre kvenenes hovedstad i Norge. Senere gikk ferden til Nordreisa. Der giftet Jaakko seg med norsktalende Johanna fra Røros.

Peder Bergmo

Tidligere småbruker og veiarbeider
Peder Bergmo (1889)

er den eneste nordmannen som har fått den finske Kalevalaselskapets ærespris. Den fikk han fordi han med sine språk- og kulturkunnskaper har vært en spesielt god

informant for finske språk- og folkelivsforskere. Den 1.2.89 fylte Peder 100 år. Med sin jernhelse overlevde han all viraken omkring den store dagen.

- Peder, du er en av de få reisaværingene i dag som har opplevd skolen i forrige århundre. Fortell!

- Er nå det noe å fortelle om? Jeg hadde helt vanlig skolegang. Den vinteren jeg var 7 år, gikk jeg på skole i Samuelsdalen, på Kaalikuru (Kålheim). Skolen varte i fire uker, den tida bodde jeg hos min tante Marja. De neste seks åra gikk jeg på Kjelleren skole. Også der bodde jeg hos en familie og hver helg dro jeg hjem på ski.

ABC-boka vår var bare på norsk, men bibelhistoria var skrevet på både finsk og norsk. Senere kom den ut bare på norsk. Elevene fikk lese fra den på det språket de kunne best. Mange av barna kunne bare finsk. Læreren vår, Emil Hansen, kunne begge språk, men i timene snakket han mest norsk. Dermed lærte de ikke så mye de barna som ikke forsto det språket. Noen av de barna kunne nok like godt ha latt være å gå på skolen. Siden mamma var norsktalende, hadde jeg lært litt norsk før jeg begynte på skolen. Mamma hjalp meg med å lese og stove. Men mamma lærte seg selvfølgelig finsk, slik skikken her i bygda var dengang. Jeg lærte meg selv å lese finsk like godt som norsk.

- Var det noen som plaget de finsktalende ungene på skolen?

- Hvem skulle ha plaget oss? Alle ungene var jo finsktalende.

- Husker du noen spesielle episoder fra konfirmasjonstida?

- Nei, egentlig ikke, men folk her i bygda har ledd mye av noe som skjedde under overhøringa et annet år. Du vet, konfirmantene fikk lese bibelhistoria på det språket de kunne best, og det ble jo helst finsk. Så var det en kar som ikke var særlig stiv i å lese finsk heller og bibelhistoriekunnskapene hans var det smått med. Presten forsto ikke noe finsk og brød seg derfor ikke om å følge med i boka når gutten leste. Læreren som var tilstede kunne jo finsk. Presten hørte at lesinga gikk greitt. Gutten ble konfirmert, og godt var nå det, for han var allerede langt opp i 20-åra, flere år eldre enn den unge læreren. Læreren hadde ikke hatt hjerte til å fortelle presten at den snartenkte og velvoksne konfirmanten snakket i vei om slikt som han hadde best rede på: tømmerfløting og tjærebrenning.

- Etter konfirmasjonen måtte du vel ut i arbeid?

- Kan du skjønne! Jeg har arbeidet mye i skogen. I åras løp har det også blitt mange tjæremiler. Veiarbeid har jeg drevet på med i 36 år.

- Alle barna dine ble finsktalende. Men de unge i Reisa kan ikke lenger finsk., Hva synes du om det?

- Det er leit at det liksom ble slutt med den finsken. Ungdommen skulle jo ikke lenger lære finsk. Men det er bare fint at folk kan flere språk. Ellers blir de jo som kråka, som bare kan si kra-kra. Språkkunnskaper er nyttige for alle. Se på svigerdattera mi her, ho Anna. Ho snakker samisk. Det er en rikdom det!

Peder bor på Bergmo gård i Reisdalen, to mils vei fra

Storslett. Enda to mil innover i dalen, på småbruket Puntafoss bor hans sønn

Eilif Jakobsen (1918)

også kalt Fossekalen. Eilif har vært småbruker hele sitt arbeidsliv. Bortsett fra en vinter på skogsarbeid i Sverige har han holdt seg i Nordreisa. Fossekalen er en forteller av Guds nåde. Ikke alt det han husker fra folkeskoletida er like hyggelig, men den rungende latteren er aldri langt unna.

- Første gangen jeg begynte på skolen, var jeg vel tolv år. Den vinteren gikk jeg fire uker på skole i Kjelleren.

- Hvorfor begynte du så sent på skolen?

- Nå, du vet, det var lang vei til Kjelleren, veien var ikke brøytet, vi gikk med sne til oppunder armene, så det nyttet jo ikke for en liten gutt å ta seg fram den lange veien. Man måtte nå nesten være halv voksen for å kunne greie en slik skolevei. Vi gikk hjemmefra i sekstida for å rekke fram til skolen begynte klokka åtte. Men når det var dårlig vær og mye snø, kom vi ikke ned før i halv to-tida, og da var jo skolen nesten slutt! Ja, ja, slik var det i den tida. Ei tid leide pappa husrom til oss fire søsken som da gikk på Kjelleren skolen og han betalte ei dame som lagde mat til oss. Men det ble for dyrt å holde et slikt kokkelag. Hun som kokte maten, skulle ha ei krone dagen. Så fant pappa ut at han ikke skulle sende oss på skolen., Men da begynte noen å anmelde han fordi vi forsømte skolen. Pappa fikk mulkt. Han betalte vel noe, men til slutt nektet han å betale. Arrestert ble han nå visst aldri. Til slutt fant myndighetene ut at vi måtte få lov til å begynne på Sappen skole. Jeg var vel 13 år da jeg begynte der. Så gikk vi nå der. Men den vinteren var det mye sykdom på skolen, skabb og andre hudsykdommer. Derfor ble vi ikke å gå der så lenge det året.

På skolen i Sappen var vi cirka 50 barn. Det var mye slossing og mobbing på skolen. Du vet, vi kunne jo ikke det språket. Andre unger mobbet oss, nå ja, lærerene mobbet like godt de også. Det var ikke lov å snakke finsk og det ble forferdelig vanskelig for oss som kunne bare finsk. Vi ble kalt for stammgauka og slikt noe når vi strevde med å si fram de norske ordene. Du vet, vi tenkte på finsk og så måtte vi oversette i hodet. Det gikk litt seint. Et friminutt sto jeg på trappa, så kom læreren. Jeg sa det begynte å regne sne (Finsk: sataa Iunta - det regner sne, sataa vettä - det regner vann). Da gjorde både læreren og de andre ungene narr av meg. Jeg stakk av og tenkte at når jeg nå engang blir voksen og slipper ut av den her skolen, så juling skal dem få, både den læreren og alle de andre som har mobba meg. Men jeg var visst av den typen som ikke brydde meg om slikt når jeg ble voksen! Jeg glemte det nok.

- Husker du enkelte ord dere lett sa feil?

- Ja det var nå så mange at dem kan man jo ikke begynne å telle. Det ble jo nesten hvert ord.

- Kunne du noe norsk da du begynte på skolen?

- Joda, jeg forsto nok noe, men det var så vanskelig å uttale det. Mamma og pappa snakket finsk til oss. Bare bestemor brukte å snakke norsk, hun var jo norsktalende.

- Måtte dere jobbe på skolen med fyring o.l?!

- Vi saget all veden selv, både til de ansatte og skolen. Jentene hadde all vaskinga. Bare ei bestyrerinne var ansatt for å stelle for oss. Jentene hjalp henne mye med innarbeidet.

- Lærte du noe om Finland på skolen?

- Nei, e du tullat? Vi lærte bare hvor på kartet Finland

er. Det viktigste var jo å glemme Finland, å bli norsk. Jeg skjønnte liksom ikke hvorfor vi finsktalende ikke var like gode som andre folk. Allikevel skammet jeg meg aldri over å være finsk. Men man ble arg og sint på skolen, ja man hatet skolen. Pappa hadde det nok mye bedre da han gikk på skolen. Dengang ble ikke de finsktalende ungene mobbet så mye som vi ble. For oss var det forbudt å snakke finsk på skolen. I Sappen kom læreren og slo oss med en linjal i hodet hvis vi snakket finsk.

- Hva sa mamma og pappa når dere fortalte slike ting fra skolen?

- Nei, du vet, denslags fortalte vi sjelden eller aldri om. Det måtte være noe mer alvorlig om vi skulle sladre hjemme. Det her brydde vi oss ikke om. Vi som snakket dårlig norsk, fikk dårligere undervisning enn de andre. Vi fikk aldri komme fram på tavla, og læreren forklarte oss aldri noe. Alle barna forsto finsk, men noen kunne mye bedre norsk enn andre. På en annen skole her i Nordreisa begynte læreren å kjefte på en gutt som ikke kunne multiplikasjonstabellen. Gutten ble ikke svar skyldig. «Jeg har sittet i den her klassen i tre år og du har aldri vist meg noe. Aldri har jeg fått komme fram på tavla. Så du må bare hute deg vekk!»

Noen år etter at jeg sluttet på skolen, var det gratis kveldsskole i Sappen. Dette var jo et godt tilbud for voksne folk som hadde fått dårlig skolegang. Vi skulle særlig drive med skriving og regning. Dessverre varte ikke kveldsskolen mange uker. Noen av elevene var så bitre på skolen og læreren at de hevnet seg ved å ødelegge for undervisninga, selv flere år etter folkeskoletida.

- Hvorfor var det så hardt press mot de finsktalende her i 1920-30-åra?

- De norske myndighetene var nok redde for at Finland ville ta hele Nord-Norge hvis det ble alt for mye finlendere her. Da måtte man forsøke å utrydde språket. Nå er dette helt omsnudd. Siste verdenskrig og den finske vinterkrigen gjorde sitt til at Norge fikk et annet syn på Finland.

- Kommer det finske språket i Nordreisa til å dø ut?

- Det har iallfall lenge sett slik ut. Men det kan jo skje en forandring når flere unge nå lærer finsk, og det blir mer forbindelse med Finland. Finnene er jo mye flinkere enn nordmenn med både turisme og næringsliv ellers, så nå vet ungdommene at de kan ha nytte av det finske språket i både Norge og Finland. Jeg synes det er moro at interessen for finsk har økt slik i de siste åra.

I hundrevis av år har de finsktalende i Nordreisa sunget finske sanger, både slike som er diktet i bygda og slike som er kjent i Finland. I dag er Eilif en av dem som best husker de gamle sangene. En av de mest kjente reisasangene forteller om Eilifs egen bestefar, Adam i Sappen.

Eilif fikk tilsammen 91 skoledager i Sappen. Hans sønn

Willy Jakobsen (1951)

gikk 7 år på folkeskolen i Sappen. Deretter ble det framhaldsskole og yrkesskole på Storslett og så 2 års teknisk fagskole i Tromsø. Willy er idag elektrotekniker, han er medeier og daglig leder i firmaet Elektro Kjøl A/S. Familien bor på konas hjemsted, Bakkeby i Nordreisa.

- Willy, din skolegang var vel ikke så vanskelig som Eilifs. Fortell litt om internattida.

- Fra Bilot og nedover til Sappen og Storslett gikk det buss bare tre ganger i uka. I 7 år bodde jeg på internatet i Sappen og var hjemme i helgene, d.v.s. fra lørdag middag til mandag morgen. Ungene fra Saraelv måtte gå fire kilometer på ubrøytet vei før de kom til bussen. Om vinteren kjørte de noen ganger med hund. Det var tøft

for en syvåring å bo på internat. Mange av betjeningen var greie, men ikke alle kunne behandle små unger. Kjedelig hadde vi det likevel aldri på internatet. Vi gikk mye på ski, bl.a. i Sautis, vi satte ut rypesnarer og dro ut i 6-tida om morgenen for å se etter snarene, vi fisket i Joselva og drev med isfiske på Grønnvannet. Vi hjalp læreren med praktisk arbeid. På internatet hadde vi kjøkkentjeneste.

- Begge foreldrene dine var finsktalende. Lærte du finsk hjemme?

- Ikke så mye. Du vet, de voksne snakket finsk når vi ungene ikke skulle forstå. Men de andre ungene og jeg var mye i lag med en gammel ungar som het Halvdan Svartfoss, Musta Niva Haltani som dem kalte han. Han Halvdan kunne norsk, men ville bare snakke finsk. Når jeg snakket norsk til ham, svarte han meg på finsk. Slik lærte jeg meg en del reisafinsk. Med den berges man bra her i Nordreisa og i Nord-Finland. Lenger sørover i Finland blir det verre.

- Ble du plaget på skolen slik han pappa fordi du kom fra et finsktalende hjem?

- Nei, de aller fleste ungene kom fra finsktalende hjem. Dermed var ingen noe bedre enn de andre.

- Lærte du noe om det finske i Nordreisa på skolen?

- Nei, ingen ting. Språket var heller ikke viktig for oss. Vi så ingen hensikt i å lære finsk. Engelsk var mye viktigere. På fisketurer og slikt kunne det vel hende at det slapp noen finske ord ut av oss.

- Kan du samisk?

- Nei, bare noen ord. Noen samefamilier fra Kautokeino bruker å flytte med reinsdyra til Nordreisa. Dengang gikk ungene deres på Sappen skole om høsten og våren. Av de ungene lærte vi litt samisk, selv om de kunne godt norsk. I 1968 jobbet jeg for Nord-Troms kraftlag i Kautokeino. Da lærte jeg å forstå noe samisk, men i dag husker jeg ikke mye av det.

- Kommer finsken i Nordreisa til å dø ut?

- Som talespråk folk imellom - ja. Men siden det nå er mange som går på kurs, kan det jo kanskje leve videre som fremmedspråk.

- Skulle du i dag ønske du kunne mere finsk?

- Tja, som turist i Finland kunne det vært moro å snakke språket bedre. Ellers ser jeg ikke noe stort behov for å kunne det.

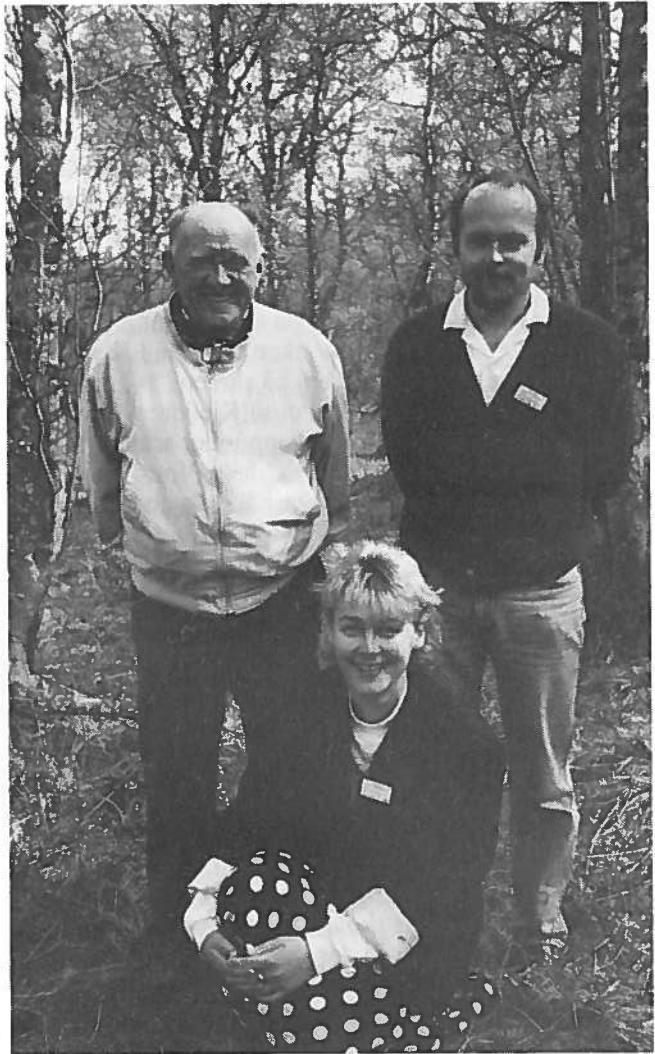
Willys datter

Iris Jakobsen (1972)

er mer interessert i forfedrenes morsmål enn det pappaen er. Mammaen hennes gikk på Bakkeby skole, men den ble nedlagt lenge før Iris ble født, så hun måtte busse til Rotsundelv i ni år. I 1988 gikk veien til Nordreisa videreregående skole. Der leser Iris finsk som fremmedspråk. I mai 1989 var hun med finskelevene på en tidagers studietur til Rovaniemi. På et gymnas der fortalte Iris - på finsk - om sine finsktalende forfedre og om hvordan hun nå strever med å lære seg språket bestefar ikke fikk lov til å snakke på skolen. Dette var interessant stoff for finnene og en del av Iris sitt lille foredrag ble også sendt i Lapplands radio.

- Var finsken helt fremmed for deg da du begynte på videregående i fjor?

- Nei, jeg har jo hørt en del finsk, særlig bannord! Og så kunne jeg telle. På skolen hadde jeg lært litt om den finske innvandringa til Nordreisa og ofte hørte

Eilif Jakobsen, Willy Jakobsen og Iris Jakobsen

jeg gamle folk snakke om finsken her i bygda. Siden forfedrene mine snakket finsk, synes jeg det kunne være artig å lære dette språket. Familien min ferierer ofte i Finland. Da er det jo greit å kunne språket.

- Hva slags språklig utbytte hadde du av studieturen til Rovaniemi?

- Det var vanskelig å forstå hva folk sa. Uff, finnene snakker så fort. Noen ganger følte jeg meg helt hjelpeløs. Men jeg prøvde iallfall å praktisere det jeg har lært. Turen var en fin inspirasjon til å fortsette med finsk.

- Hva vil du bruke finsken til senere?

- Det vet jeg ikke enda, men jeg kunne tenkt meg å gå på skole i Finland eller kanskje å jobbe der. Det kommer jo litt an på hvilket yrke jeg velger. Jeg har lyst til å drive med forskning, helst noe med dyr, planter o.l.

- Kommer finsken i Nordreisa til å dø ut?

- Hvis videregående skolen har tenkt å styrke tysk- og fransk-undervisninga, så dør nok det finske språket ut. Det burde vært mulig å ha finsk som valgfag i ungdomsskolen.

Når Vårherre gav mat gav han også matfred